

Péczei Anna

Vegyí fegyverek az iraki–iráni háborúban (1980–1988)

Bevezetés

A vegyi fegyverek katonai alkalmazása egészen a kőkorszakig nyúlik vissza, amikor is a törzsek különböző természetben megtalálható mérgező anyagokkal vonták be nyilaikat, ezzel megbénítva áldozatukat. Az ókorban a mérgek mellett már megjelent a gázhadviselés is, a peloponnészoszi háborúban a spártaiak kénnel bekent fát égetve próbálták harcképtelenné tenni az athéniakat. A középkor folyamán nagy lendületet kapott a vegyi fegyverkezés, és megjelentek a ma is használatos fegyverek ősei. A kézi bombákba különböző vegyi tölteteket helyeztek, melyek robbanásakor mérgező füst szabadult fel; a tüzérségi lőszereket mérgekkel vonták be (például cianiddal), vagy pedig fojtógázzal töltötték meg őket. Az első világháború idejére ezek a módszerek kifinomodtak, és a harctéren széles körben alkalmazták őket. Először a franciák használtak nagy mennyiségben könnygázt, majd a többi harcoló félnél is megjelentek olyan vegyi fegyverek mint a klórgáz vagy a mustárgáz. Becslések szerint 1914 és 1919 között több mint egymillió ember vesztette életét ezeknek az anyagoknak köszönhetően.¹

Mindez arra sarkallta a nemzetközi közösséget, hogy összeüljön és kidolgozzon valamilyen szabályozást a témában. Már a párizsi békék és a washingtoni konferencia is szólt a vegyi fegyverek tilalmáról, azonban egy átfogó egyezmény még váratott magára. A kezdeményezésben az Egyesült Államok vette át a vezető szerepet, és 1922-től kezdve sorozatos tárgyalásokat zajlottak. Ennek eredményeképpen 1925. július 17-én megszületett a genfi jegyzőkönyv, vagy teljes nevén: *Jegyzőkönyv a fojtó, mérges és egyéb hasonló gázok, valamint a bakteriológiai eszközök hadviselési célokra történő használatának eltiltásáról*. A jegyzőkönyv ugyan rendelkezik ezen fegyverek szárazföldi, légi és tengeri bevetésének tilalmáról, másrészt azonban nagy hiányosságokkal bír. Nem szól például a vegyi fegyverek fejlesztéséről, az azokkal kapcsolatos kutatásokról, kísérletekről, az ellenőrző mechanizmusokról, a kikényszerítő eszközökről és a büntető szankciókról. Másik nagy hiányossága, hogy nem tiltja a vegyi fegyverek bevetését, amennyiben egy másik állam használt először ilyen eszközöket az adott állammal szemben. Éppen ezért a jegyzőkönyvet szokás „no-first use treaty”-nek is hívni, hiszen ha bizonyítottan válaszlépésről van szó, akkor minden további nélkül jogosnak tekinthető a vegyi fegyverek alkalmazása. Ugyanakkor annyiból mégis sikeresnek tekinthető a szerződés, hogy a második világháború folyamán ennek köszönhetően nem került sor harci gázok alkalmazására.²

A genfi jegyzőkönyvet érdekes módon pont az egyik fő kezdeményező, az Egyesült Államok nem volt hajlandó ratifikálni, hosszú éveken át. Sokak szerint ez azért volt, mert nem akarta, hogy felelősségre vonják a koreai és a vietnámi háború folyamán használt vegyi fegyverekért. A vietnámi háború lezárultával azonban Gerald Ford elnök 1975 áprilisában ratifikálta az

¹ Smart, Jeffery K. [1997]: *History of Biological and Chemical Warfare*. Forrás: <http://leitl.org/docs/biowar/Ch-2.pdf> Letöltés ideje: 2009. április 4.

² A genfi jegyzőkönyv. Forrás: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=RXMJRY> Letöltés ideje: 2009. április 4.

egyezményt. Ami a dolgozat szempontjából fontos két államot illeti, Irán 1929 júliusában ratifikálta a jegyzőkönyvet, míg Irak 1931 szeptemberében.³

Mindezt a rövid áttekintőt azért tartottam fontosnak, hogy megismerjük az iraki–iráni háború idején érvényben lévő nemzetközi jogi szabályozást a vegyi fegyverek kérdésében.

Vegyi fegyverek az iraki–iráni háborúban

A háború háttere, a térség erőviszonyai

Az 1970-es évek olajár-robbanása kedvezően hatott az iraki fegyverkezésre. A Baasz Párt 1968-ban hatalomra került balszárnya hatalmas bevételekre tett szert, melyekből szinte párhuzamosan indíthatta útjára nukleáris, vegyi, biológiai és ballisztikus rakéta programjait. Ezek nagy része külföldről behozott importra épült, és a fejlesztések végül oda vezettek, hogy 1980-ra a térség egyik legütőképesebb hadserege és katonai kapacitása állt az 1979-ben hatalomra kerülő Szaddám Husszein rendelkezésére. Irán esetében azonban ellenkező irányú folyamatokról beszélhetünk, annak köszönhetően, hogy az 1979. évi iszlám forradalomban győzedelmeskedő Khomeini ajatollah mellől elpártolt a nemzetközi közösség és minden hivatalos támogatását megvonta az országtól. Ennek hátterében elsősorban a síita iszlám erőszakos retorikája állt. Az iráni vezetés erős Amerika- és Izrael-ellenes felszólalásaiban azt hangoztatta, hogy felszabadítja Jeruzsálem városát, és az amerikai befolyás alatt álló szaúdi Mekkát és Medinát. Mindezt a forradalom exportjával kívánták elérni, aminek egyik első állomása az iraki rendszer megdöntése lett volna. A nemzetközi szimpátia elvesztéséhez ezek mellett hozzájárult az iráni amerikai nagykövetség ostroma is, melyben 52 amerikai túszt 444 napig tartottak fogva.⁴

A két ország kapcsolatrendszerét is érdemes megvizsgálni, hiszen ez magyarázattal szolgál a háború kitörésére. Irak szempontjából a fő motivációk között szerepelt az iráni expanzió megállítása, egyfajta megelőző csapásmérés a valószínűsíthető iráni támadás előtt, illetve a regionális vezető szerep elnyerése. Irak elérkezettnek látta az időt a háborúra, hiszen katonai fejlesztéseivel párhuzamosan, Irán kapacitásai folyamatosan gyengültek, elsősorban a nyugati segítségek megvonásának köszönhetően. Továbbá szerepet játszottak olyan területi- és határkérdések is, mint a Satt el-Arab folyószakasz hovatarozása, illetve a khuzisztáni olajmezőkre való igény. A Satt el-Arab folyószakasz a két ország határán, a Tigris és az Eufrátesz összefolyásánál található, és a térség olajszállítmányozása szempontjából kiemelkedően fontos, hogy ki használhatja. Hagyományosan a két ország határa az iráni partvonal mentén húzódott, és Iraké volt a teljes hajózás joga; ám 1975-ben az algíri egyezményben a folyó sodorvonalát jelölték meg határként, így közös használatú lett a folyószakasz, cserébe pedig Irán felhagyott az iraki kurdok támogatásával. Khuzisztán ugyan iráni területen található, ám az irakiak gazdag olajtartalékai miatt elsőszámú területi célpontként tekintettek rá.⁵

Irak az iráni fenyegetéseknek köszönhetően, és az itt felsorolt motivációktól vezérelve 1980. szeptember 22-én elindította az Irán elleni inváziót. A légiertő megkezdte Teherán

³ Ali, Javed [2001]: *Chemical Weapons and the Iran-Iraq War: A Case Study in Noncompliance*. The Nonproliferation Review. Volume 8, Issue 2, p.44-45.

⁴ Horváth Jenő – Paragi Beáta – Csicsmann László [2009]: *Nemzetközi kapcsolatok története (1941–1991)*. Pannonprint Kft., Veszprém. p.270.

⁵ Rostoványi Zsolt [2008]: *Válságok és konfliktusok a Közel-Keleten* című kurzusának Az első Öböl-háború című előadása.

bombázását, míg a szárazföldi csapatok felsorakoztak a két ország határán, és elindultak az iráni területek felé.

Az iraki fegyverprogram

Az 1970-es években megkezdett hatalmas fegyverimport a '80-as években is hasonló ütemben növekedett: 1982 és 1989 között 42,8 milliárd amerikai dollárra rúgott a fegyverimport mértéke, ezzel Irak a világ fegyverkereskedelmének 9%-áért volt felelős. A fegyverimport mellett, hazai fejlesztések is futottak párhuzamosan, melyek elsősorban a tömegpusztító fegyverekre koncentráltak.⁶

A nukleáris program a '60-as években merült fel először, és a '70-es években francia segítséggel kapott új lendületre, amikor is Irak megvásárolt a franciáktól egy 40 megawattos kutató reaktort, melyet Osirak néven emleget a világ. Az első Öböl-háborúban már 1980 szeptemberében megpróbálták az irániak lebombázni ezt a reaktort, ám a támadások sikertelenek voltak. Végül 1981. június 7-én saját biztonságát fenyegetve érezve, Izrael volt az, amely F15-ös és F16-os vadászpilótákkal Jordánián és Szaúd-Arábián átrepülve lebombázta a reaktort. Szakértők szerint ezzel az iraki nukleáris programot öt évvel vetették vissza.⁷

Ami a vegyi fegyvereket illeti, laboratóriumi keretek között a '70-es évek folyamán indult meg a kísérletezés, melynek köszönhetően Irak 1982 és 1990 között 3859 tonnányi vegyi fegyvert és 125 000 szállításra szolgáló robbanótöltetet gyártott le. Ezek többségét a Muthana State Establishment nagyüzemben (1–2. ábra) állították elő és tárolták. Irak alapvetően a vegyi fegyverek két típusára specializálódott: az idegmérgekre (úgy mint a sarin, tabun és VX ideggáz), illetve a hólyaghúzó anyagokra (úgy mint a mustárgáz).⁸

A sarin az egyik legveszélyesebb idegméreg. A központi idegrendszert támadja, megbénítja az izmokat és a fő szerveket. Halmazállapota gáz, így belélegezve, vagy bőrön keresztül jut a szervezetbe. Nagy dózisban megbénítja a tüdő környéki izomzatot, és már 100 milligramm is képes egy átlagos emberrel percek alatt végezni. A szakértők szerint a sarin 500-szor mérgezőbb hatású, mint a cián. Irak 1984-ben kezdte meg a sarin gyártását, és a második Öböl-háború után beérkezett ENSZ ellenőröknek bevallott adatok alapján 790 tonnányi mennyiséget állítottak belőle elő.⁹

A tabun is a központi idegrendszert támadja, az 1930-as években a náci Németországban állították elő. Cseppfolyós halmazállapotú, így elsősorban permetként alkalmazzák a csatatéren. A bőrre kerülve, áldozata már egy grammos dózison felvétele esetén elveszti kontrollját a teste felett: a pupilla összehúzódik, az emésztés, a szívverés és a lélegzés leáll. A sarinhoz hasonlóan, a tabun gyártása is 1984-ben kezdődött, és később az irániakkal szemben a leggyakrabban alkalmazott idegméreggé vált.¹⁰

⁶ Ali, Javed [2001]: *Chemical Weapons and the Iran-Iraq War: A Case Study in Noncompliance*. The Nonproliferation Review. Volume 8, Issue 2, p.45-47.

⁷ Iraq Profile – Nuclear Chronology. Forrás:

http://www.nti.org/e_research/profiles/Iraq/Nuclear/2121_2122.html Letöltés ideje: 2009. április 4.

⁸ Iraq Profile – Chemical Overview Forrás:

http://www.nti.org/e_research/profiles/Iraq/Chemical/index.html Letöltés ideje: 2009. április 4.

⁹ Council on Foreign Relations – Sarin Forrás: <http://www.cfr.org/publication/9553/sarin.html>

Letöltés ideje: 2009. április 4.

¹⁰ Iraq Profile – Chemical Chronology. Forrás:

http://www.nti.org/e_research/profiles/Iraq/Chemical/3883_3895.html Letöltés ideje: 2009. április 4.

Szakértők szerint a VX ideggáz a valaha előállított legveszélyesebb idegméreg. Az 1950-es években fejlesztették ki, hatásmechanizmusában nagyon hasonló a tabunhoz, azonban VX mérgezés esetén a tünetek sokkal gyorsabban jelentkeznek, és sokkal kisebb dózis is elegendő a halál beálltához. Cseppfolyós halmazállapotú, bőrön keresztül szívódik fel, így szintén a permetező módszer a legcélravezetőbb a csatamezőn. Először elviselhetetlen fejfájást okoz áldozatának, majd fokozott nyálkatermelés indul, és végül a halálhoz az egyre erősödő izomgörcsök vezetnek el. Hivatalos források szerint csak az Egyesült Államok és Oroszország rendelkezik VX kapacitással, azonban kutatók biztosan állítják, hogy Irak nemcsak kifejlesztett, hanem használt is VX ideggázt az irániakkal szemben. Emellett pedig feltételezhetően Szíria rendelkezik még némi forrással.¹¹

Az imént felsorolt idegméreggel szemben a mustárgáz nem halálos vegyi fegyver, elsősorban a bőrt és a szemeket károsítja. A bőrön felhólyagosodást okoz, azonban ezek a tünetek csak hat óra elteltével jelentkeznek. A külső tünetek mellett a belső szervekre gyakorolt hatása miatt tekintik különösen veszélyesnek. Károsítja a tüdőt és egyéb létfontosságú szerveket, illetve roncsolja a DNS sejteket, növeli a rák kialakulásának esélyét, és akár születési rendellenességekhez is vezethet. Szobahőmérsékleten cseppfolyós halmazállapotú, de a csatatéren gáz formában vetik be, például robbanótöltetek segítségével. Az első világháborúban a leggyakrabban alkalmazott vegyi fegyver volt, ez részben annak volt köszönhető, hogy előállítása sokkal egyszerűbb, mint a sariné vagy más idegméregké. Irakban hivatalos jelentések szerint 1981-ben indult meg a gyártása.¹²

Vegyi fegyverek alkalmazása a háború első szakaszában (1982–1984)

Már a háború kezdetén potenciális eszköznek tekintették a vegyi fegyvereket Irakban, így Szaddám közvetlen rendeletére minden tábornokának magával kellett vinnie egy bizonyos mennyiségű vegyi kapacitást a harcmezőkre. Ebben a szakaszban Irak gyakorlatilag csak kísérleti jelleggel használta vegyi fegyvereit, azok közül is elsősorban csak a mustárgázt. Jelentések szerint 1982-ben került először bevetésre, az iráni katonákkal szemben, elsősorban azzal a céllal, hogy időleges zavart keltve, váratlanul lerohanhassák őket az iraki katonák és így kerüljenek lépéselőnybe. Ezután az első nagyobb méretű alkalmazásra 1983 augusztusában került sor, a Val Fajr II. hadművelet során, Haj Umran városától nem messze. A többszáz áldozatot követelő bevetéseket azonban nem szabad túlértékelni, mivel Irak még nem volt teljesen tisztában a vegyi fegyverei működési mechanizmusával, így gyakran saját katonái is áldozatul estek egy-egy akciónak. Éppen a mustárgáz kapcsán fordult az elő, hogy mivel a mustárgáz nehezebb, mint a levegő, a legalacsonyabb magaslapon sűrűsödik össze; így amikor az irakiak a fennsíkon állomásozó irániak ellen indultak, felfele menet éppen saját fegyverükbe rohantak bele. Ezeket a malőröket azonban 1984-re nagyrészt kijavították, és egyre nagyobb biztonsággal és egyre nagyobb mennyiségben alkalmazták a teljes vegyi arzenáljukat. 1984-ben a világon elsőként használt Irak ideggázt a csatatéren. Baasza városától nem messze, a mesterséges Manjoon-szigeteken tabunt vetett be. A tartomány gazdag olajlelőhelyei miatt volt kiemelten fontos Irak számára.¹³

Mindezekre a lépésekre válaszul, Irán igyekezett kivívni a nemzetközi közösség szimpátiáját, és megpróbálta felelősségre vonni Irakot. A vegyi fegyverek áldozatairól számos képet

¹¹ Council on Foreign Relations – VX. Forrás: <http://www.cfr.org/publication/9556/vx.html> Letöltés ideje: 2009. április 4.

¹² Council on Foreign Relations – Mustard gas. Forrás: http://www.cfr.org/publication/9551/mustard_gas.html Letöltés ideje: 2009. április 4.

¹³ Ali, Javed [2001]: *Chemical Weapons and the Iran-Iraq War: A Case Study in Noncompliance*. The Nonproliferation Review. Volume 8, Issue 2, p.47-48.

továbbította a nyugati világ államaiba, és több mint 50 vegyi fegyver általi áldozat holttestét küldte szét az Egyesült Királyságba, Belgiumba, Ausztriába, Svájcba és Svédországba. Mindezek az igyekezetek ellenére, a világ néma maradt a kérdésben. Egyesek szerint ez annak volt köszönhető, hogy az iraki fegyverprogramhoz felhasznált alapanyagok nagy része a nyugati országokból érkezett, másik fele pedig a Szovjetuniótól. Egyedül az Egyesült Államok Kongresszusa foglalkozott komolyabban a kérdéssel, és megállapította, hogy Irak valóban megszegte a genfi jegyzőkönyvet; továbbá elítélte ezeket a harci gyakorlatokat. Büntető szankciók azonban nem születtek, így Irán tovább próbálkozott az Egyesült Nemzetek Szervezeténél. Végül az ENSZ Biztonsági Tanácsa is napirendre tűzte a kérdést és számos határozatban tűzszünetre és a humanitárius szabályok betartására szólította fel az iraki és az iráni felet. Ennek köszönhetően a legnagyobb szállítók (Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és Japán) beszüntették a kettős felhasználású vegyi anyagok kereskedelmét mindkét közel-keleti országgal.¹⁴

Vegyi fegyverek alkalmazása a háború második szakaszában (1984–1986)

A vegyi fegyverek egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a csatatéren, és egyre kifinomultabb módszereket választottak ezek bevetésére. Az Egyesült Államok hírszerzői jelentései szerint Mig23-as vadászpilóták (3. ábra) és helikopterek voltak az elsősorú szállító eszközök. A Mig23-as gépekről kezdetben tetszőleges mintában, 3000-4000 méter magasságból dobáltak le 250-500 kilogrammos, vegyi töltetekkel felszerelt bombákat. Ezek becsapódás után robbantak és egy 2-3 méteres kráterből 20-30 méter távolságban fertőztek. Az idő előrehaladtával azonban a repülési magasság csökkent, így a célba vett pontok eltalálásának valószínűsége is megnőtt. A helikopterek 220 literes kapacitású bombákat vittek általában, melyek a földdel való érintkezés pillanatában azonnal robbantak. A helikopterek között olyan speciális gépek is voltak, mint az Mi-8 HIP modell (4. ábra), ami egy 1000 literes űrtartalmú spriccelő szerkezettel volt felszerelve és a későbbiekben a tabun vagy a VX bevetésére tökéletesen megfelelt. További újításnak számított 1984-ben az ún. piszkos mustárgáz kifejlesztése. Ez hatását tekintve ugyanaz volt, mint a hagyományos mustárgáz, azonban egyfajta piszkos porfelhőt képezve jelent meg a légkörben, és már 10-15 perc elteltével jelentkeztek az áldozatokon a tünetek. A másik nagy újítás pedig az ideggázok megjelenése volt a harctéren. Irak 1984-re kifejlesztette sarin, tabun és VX kapacitásait, melyeket rendre az iráni katonák ellen tesztelt. Míg a sarin és a tabun alkalmazására a későbbiekben egyértelmű bizonyítékokat találtak a kutatók, addig a VX ideggáz feltételezhetően csak egyszer került bevetésre, és a háború későbbi szakaszaiban nem került elő újra. Irak ezeknek az újításoknak köszönhetően sorozatos sikereket ért el a csatákban, azonban a hírszerzők meggyőződése szerint a vegyi fegyverek egyedül nem lettek volna képesek megnyerni Iraknak a háborút. Ennek egyik legfőbb oka, hogy már egy négyzetkilométernyi terület elgázosítása is hatalmas vegyi kapacitást igényelt. Egy ekkora terület megfertőzéséhez 14 tonna folyékony tabun, vagy pedig fél tonna sarin volt szükséges. Ennek tükrében pedig az összesen 4000 tonnányi vegyi anyaggal rendelkező Irak készletei egyértelműen kevésnek bizonyultak háború megnyeréséhez.¹⁵

Ami a nyugati országokat illeti, továbbra sem beszélhetünk nagy fordulatokról, ebben a periódusban is inkább csak szemet hunytak az iraki szabálysértések fölött. Az ENSZ-ben viszont a főtitkár kezdeményezésére megszülettek az első határozatok (582. és 588. sz. BT-

¹⁴ Ali, Javed [2001]: *Chemical Weapons and the Iran-Iraq War: A Case Study in Noncompliance*. The Nonproliferation Review. Volume 8, Issue 2, p.48-49.

¹⁵ Ali, Javed [2001]: *Chemical Weapons and the Iran-Iraq War: A Case Study in Noncompliance*. The Nonproliferation Review. Volume 8, Issue 2, p.49-50.

határozat), melyek konkrétan megemlítik a vegyi fegyvereket és elítélően nyilatkoznak azok használatáról. Illetve Ausztrália létrehozott egy külön csoportot (Australia Group) a kérdés megvitatására. Ez az informális vitafórum ki is dolgozott egy 35 kettős felhasználású vegyi anyagot tartalmazó tilalmi listát, mely a továbbiakban a nyugati országok részéről betartásra került.¹⁶

Vegyi fegyverek alkalmazása a háború harmadik szakaszában (1987–1988)

Míg a háború végső szakaszában az eszközök nem nagyon változtak, addig a harcmodor teljesen új fordulatot vett. 1987-ig nagyrészt egy-egy megmerevedett frontvonal áttörésére, vagy pedig szorult helyzetben, védekezésből alkalmazták az irakiak vegyi fegyvereket; 1987-től azonban már a területek „megpuhítására” is. Megvárva a kedvező időjárási körülményeket, még a harci összecsapásokat megelőzően elgázosítottak egy-egy területet, 30 perc elteltével pedig gázmaszkokban a lebényt és összezavarodott irániak ellen vonultak. Ezeken a bevetéseken elsősorban sarint használtak. Azonban az egyre sűrűsödő és egyre kifinomultabb iraki akciókkal szemben az irániak is igyekeztek javítani védekező kapacitásaikon: egyre gyakrabban gázmaszkokkal és injekciókkal felszerelve vonultak hadba. Az irakiaktól elfoglalt gyárakban megtalált vegyi fegyverkészleteket pedig ők is elkezdték alkalmazni az ellenféllel szemben, illetve elindították saját vegyi programjukat is. Ez azonban nem jutott szerephez a háborúban, mivel Khomeini ajatollah rendeletére, jóváhagyása nélkül senki sem vethette be ezeket az anyagokat. Ő pedig alapvetően elítélte alkalmazásukat, mivel a Korán tiltja a hívők számára a környezet szennyezését, még dzsihád idején is. Így az irániak a későbbiekben is a nagyobb bevethető emberállományukra alapozva igyekeztek győzelmet aratni az irakiak fölött. Ennek legjobb példája az 1988 tavaszán indított hatalmas offenzíva volt, melynek köszönhetően gyakorlatilag minden megszállt területet visszafoglaltak Iraktól, kiűzték az idegen csapatokat határaikról, sőt Irak északi területeire betörve, hatalmas kurd tartományokat vontak ellenőrzésük alá.¹⁷

Erre az offenzívára válaszul, Irak megindította az Anfal-hadműveletet, melyben 60 kurd települést vettek célba, és nagyrészt a vegyi fegyverek alkalmazásának köszönhetően rengeteg civil kurd áldozatot követelt az akció. A legnagyobb pusztítást a szintén iráni megszállás alatt álló Halabdzsa városában végezték. Három napon át szüntelenül bombázták vegyi fegyverekkel a lakosságot, összességében 5000-8000 azonnali halálos áldozattal járt a hadművelet. Ami miatt azonban a sajtó is felfigyelt az esetre az az volt, hogy a halottak többsége kurd nő, gyerek vagy idős ember volt; míg mellettük az iráni katonák száma csak elenyésző volt. Elsősorban az ilyen akciók demoralizáló hatása miatt, és egy újabb bevetéstől való félelemnek köszönhetően végül 1988. augusztus 20-án Irán belement a kivonulásba és az ENSZ által kezdeményezett tűzszünetbe. A háború összesen egymillió ember halálát követelte; melyből iráni oldalon 600 000 áldozat volt, ezek között pedig saját bevallásuk szerint minden tizedik vegyi fegyvereknek köszönhetően vesztette életét.¹⁸

¹⁶ The Australia Group. Forrás: <http://www.australiagroup.net/en/cwc.html> Letöltés dátuma: 2009. december 5.

¹⁷ Ali, Javed [2001]: *Chemical Weapons and the Iran-Iraq War: A Case Study in Noncompliance*. The Nonproliferation Review. Volume 8, Issue 2, p.51-52.

¹⁸ Rostoványi Zsolt [2008]: *Válságok és konfliktusok a Közel-Keleten* című kurzusának Az első Öböl-háború című előadása

A háború következményei

1988. augusztus 26-án az ENSZ Biztonsági Tanácsában megszületett a 620. sz. határozat, mely minden vegyi fegyveres hadviselés teljes tilalmát írja elő; a főttkár pedig nyomozást indított a háborúban való visszaélésekkel kapcsolatban és előirányozta a jogi korlátozások kidolgozását. Ennek köszönhetően nagy lökést kaptak az ENSZ kereteiben 1984-ben megindult vegyi fegyver tilalmi (Chemical Weapon Convention, CWC) tárgyalások, és 1993-ra sikerült kidolgozni a végleges dokumentumot, melyet még januárban megnyitottak aláírásra.¹⁹

Ami a két országot illeti, mindkettő teljesen kimerülve került ki a háborúból, mind gazdasági, mind pedig társadalmi szempontból. Irán azonban éppen a háborúnak köszönhetően indította el saját vegyi fegyver programját és egyéb fegyver programjai is nagy lendületet kaptak. A hatalmas veszteségek ellenére, Irakban a vezetés elkönnyvelte magának, hogy gyakorlatilag bármit megtehet a térségben, amennyiben az nem sért nyugati katonai vagy gazdasági érdekeket; hiszen hatévnyi folyamatos szabálysértései teljesen büntetlenül maradtak, sőt a háború ideje alatt a nyugati világ inkább az ő oldalán állt, mintsem Iránén.

Nemzetközi szinten a háború rávilágított a genfi jegyzőkönyv szabályozásának hiányosságaira, nevezetesen arra, hogy a pusztán normák nem elegendőek, megfelelő jogi keretek, ellenőrző mechanizmusok, kényszerítő eszközök és büntető szankciók szükségesek a jövőben, a fegyverzet korlátozás kérdésében.

Ennek tükrében érdemes még egy rövid pillantást vetni az 1993. évi dokumentumra. Mint arra már utaltam, a vegyi fegyver tilalmi egyezmény legnagyobb újításának az tekinthető, hogy elődeivel ellentétben, rendelkezik egy széleskörű ellenőrző mechanizmussal. Az ellenőrzések ellátására külön intézményt hoztak létre, a Vegyifegyver Tilalmi Egyezmény Szervezetét (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons – OPCW), melynek székhelye Hágában található. Ez a szervezet állandó helyszíni ellenőrzésekkel igyekszik felmérni, hogy az államok valóban betartják-e vállalt kötelezettségeiket. Maga az egyezmény 1997 áprilisában lépett életbe, miután Magyarország 65. tagként aláírta és ratifikálta. Mára viszont a világ szinte minden állama részese a megállapodásnak, kivéve: Angolát, Észak-Koreát, Egyiptomot, Irakot, Libanont, Szomáliát és Szíriát. Ami a részes tagokat illeti, bejelentéseik alapján, az OPCW felügyelete alatt, 1997-től napjainkig tart a vegyi fegyverek teljes megsemmisítése, melynek végső határideje 2012 áprilisa.²⁰

Felhasznált irodalom:

A vegyi fegyver tilalmi egyezmény. Forrás:

<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=CBWRFB> Letöltés ideje: 2009. december 5.

Ali, Javed [2001]: *Chemical Weapons and the Iran-Iraq War: A Case Study in Noncompliance*. The Nonproliferation Review. Volume 8, Issue 2, p.43-57.

Council on Foreign Relations – Mustard gas. Forrás:

http://www.cfr.org/publication/9551/mustard_gas.html Letöltés ideje: 2009. április 4.

Council on Foreign Relations – Sarin Forrás: <http://www.cfr.org/publication/9553/sarin.html>
Letöltés ideje: 2009. április 4.

Council on Foreign Relations – VX Forrás: <http://www.cfr.org/publication/9556/vx.html>

¹⁹ Ali, Javed [2001]: *Chemical Weapons and the Iran-Iraq War: A Case Study in Noncompliance*. The Nonproliferation Review. Volume 8, Issue 2, p.55.

²⁰ A vegyi fegyver tilalmi egyezmény. Forrás: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=CBWRFB>
Letöltés ideje: 2009. december 5.

A genfi jegyzőkönyv Forrás: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=RXMJRY> Letöltés ideje: 2009. április 4.

Horváth Jenő – Paragi Beáta – Csicsmann László [2009]: *Nemzetközi kapcsolatok története (1941-1991)*. Pannonprint Kft., Veszprém.

Iraq Profile – Chemical Cronology Forrás:

http://www.nti.org/e_research/profiles/Iraq/Chemical/3883_3895.html Letöltés ideje: 2009. április 4.

Iraq Profile – Chemical Overview Forrás:

http://www.nti.org/e_research/profiles/Iraq/Chemical/index.html Letöltés ideje: 2009. április 4.

Iraq Profile – Nuclear Chronology Forrás:

http://www.nti.org/e_research/profiles/Iraq/Nuclear/2121_2122.html Letöltés ideje: 2009. április 4.

Rostoványi Zsolt [2008]: *Válságok és konfliktusok a Közel-Keleten* című kurzusa

Smart, Jeffery K. [1997]: *History of Biological and Chemical Warfare* Forrás:

<http://leitl.org/docs/biowar/Ch-2.pdf> Letöltés ideje: 2009. április 4.

The Australia Group Forrás: <http://www.australiagroup.net/en/cwc.html> Letöltés dátuma: 2009. december 5.

Mellékletek:

1.ábra: Muthanna State Establishment – Az iraki vegyi fegyverek gyártásának központja

Figure 7. Al Muthanna chemical and material storage area after OIF.

Forrás: http://www.globalsecurity.org/wmd/library/report/2004/isg-final-report/ch5_anxb_img08.jpg

2. ábra: Muthanna State Establishment – Az iraki vegyi fegyverek gyártásának központja

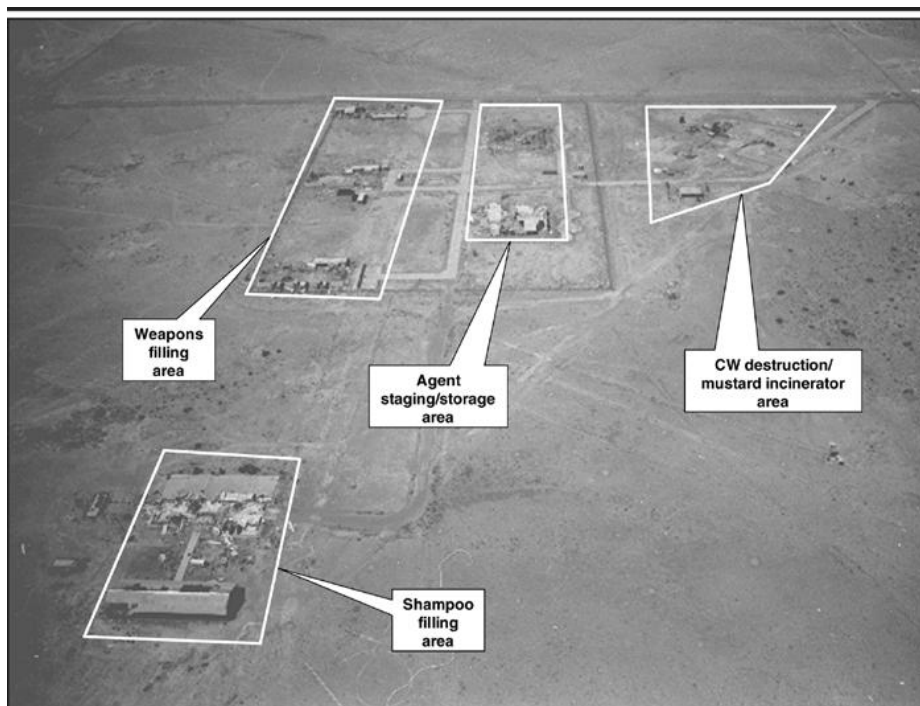

Figure 6. Destroyed CW agent filling area.

Forrás: http://www.globalsecurity.org/wmd/library/report/2004/isg-final-report/ch5_anxb_img07.jpg

3. ábra: A vegyi fegyverek célba juttatására használt Míg 23-as vadászpilóta

Forrás: http://quicklink.all.googlepages.com/mig23_004.jpg

4.ábra: Mi-8 HIP helikopter, külön tartállyal ellátva a cseppfolyós halmazállapotú vegyi fegyverek permetezéséhez

Forrás: http://www.xairforces.com/images/country/angola/mi-8_angola_h344_800.jpg